

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΙ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΠΝΥΚΑ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ¹Τὰ τοπογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ
αὐτῶν ἐξαγόμενα.

Νεώτερα εὐρήματα δὲν ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν κατὰ τὴν ἐβδομάδα ταύτην· ἀλλ' ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου, καθ' ὃν τελευτᾷ τὸ ἐπὶ τῆς νῦν ἀμαξιτῆς ἐκ πηλίνων σωλῆνων ὑδραγωγεῖον, ἐξακολουθεῖ, ἴσως δὲ ἡ τύχη ἐπιφυλάττει εὐάρεστον τινα αὐθις ἐκπληξιν εἰς τὸν ἐρευνητήν. Ἐξ ὧν ὅμως πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχει δύναται πᾶς τις νῦν νὰ κρίνῃ ὅτι ὅσοι ἄνευ προλήψεων, τὸν Πausanίαν ἀκολουθοῦντες, ἀνέκαθεν ἐπίστευσαν ὅτι ἐνταῦθα που ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ τοῦ Πεισιστράτου ἢ Ἐννεάκρουτος, δὲν εἶχον διόλου ἄδικον. Δύναται τις μάλιστα νὰ θαυμάσῃ πῶς ἀντὶ τῆς ἀπλῆς καὶ μόνης πιθανῆς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου γνώμης ἄλλη τίς ποτε ἴσχυσεν, ἦν πραγματικῶς οὐδεὶς ἀποχρῶν λόγος φαίνεται δικαιολογῶν.

Ὁ Pausanίας εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν νῦν Ἀγίαν Τριάδα διὰ τῆς διασημοτάτης καὶ κυριωτάτης πύλης τῆς τετελιγμένης πόλεως, τοῦ Διπύλου (I, 2, 4). Ἐπὶ τῆς εὐρείας ὁδοῦ πορευόμενος, ἥτις ἐντεῦθεν ἔφερε κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν ἀγορὰν ἀνατολικῶς τοῦ νῦν λεγομένου Θησείου (ὀρθότερον ναοῦ τοῦ Ἡραίου), ἐπεσκέφθη τοὺς ἐκατέρωθεν ναοὺς, τὰς στοὰς καὶ τὰ λοιπὰ θαυμάσια τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, τὰ ὁποῖα διὰ μακρῶν περιγράφει, πολλὰ ἄλλα συνάμα ἐξιστορῶν, καὶ τελευταῖον ἀναφέρει τὴν τοῦ Δημοσθένους εἰκόνα πλησίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀρεως (I, 8, 5), οὐ πόρρω δὲ αὐτῆς τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀρμόδιου καὶ Ἀριστογείτονος. Περὶ τούτων καὶ ἄλλοθεν γνωρίζομεν (Ἀρrian. Ἀνάβ. III. 16, 8) ὅτι ἴσταντο «ἐν Κεραμειῳ, ἢ ἄνιμεν εἰς τὴν πόλιν, καταντικρὺ μάλιστα τοῦ Μητροφῶος», ἱεροῦ τῆς μητρὸς τῶν θεῶν Κυβέλης, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ τὸ Βουλευτήριον τῶν πεντακισίων, ὥστε σαφῶς φαίνεται ὅτι ὁ Περιηγητὴς ὁδηγεῖ ἡμᾶς κατ' εὐθείαν ὑπὸ τὸν πρὸς βορρᾶν νεύοντα βράχον τοῦ Ἀρείου πάγου, καὶ δὴ, ὡς ἐκ τοῦ Ἀρrianοῦ ἐξάγεται, ἐγγὺς τῆς πρὸς δυσμὰς στρεφόμενης ὁδοῦ, ἥτις ὡς γνωρίζομεν διὰ μεγάλης καμπῆς κατόπιν χωρεῖ μετὰ τὴν Πνυκὸς καὶ Ἀρείου πάγου πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ Pausanίας (I, 8, 6) λαλεῖ περὶ τοῦ «θεάτρου ὃ καλοῦσιν Ὠδεδιον», ὅπερ μετὰ μακράν ἱστορικὴν παρεκβολὴν αὐθις μνημονεύων (I, 14, 1) συνεχίζει τὸν λόγον ὡς ἑξῆς: Πλησίον δὲ ἐστὶ κρήνη, καλοῦσι δὲ αὐτὴν Ἐννεάκρουτον. οὕτω κοσμηθεῖσαν ὑπὸ Πεισιστράτου· φρέατα μὲν γὰρ καὶ διὰ πάσης τῆς

πόλεως ἐστὶ, πηγὴ δὲ αὕτη μόνη». Εὐθὺς δὲ παρακατιῶν καὶ ναοὺς ἀναφέρει «ὑπὲρ τὴν κρήνην» κειμένους καὶ δὴ πρῶτον τὸν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ὅστις Ἐλευσίνιον ἐκαλεῖτο, ἄλλα τινὰ κατόπιν, καὶ ἔτι ἀπωτέρω (§ 4) τὸν τῆς Εὐκλείας ναόν, «ἀνάθημα καὶ τοῦτο ἀπὸ Μήδων», τῶν ἐν Μαραθῶνι ἠττηθέντων, ἐνταῦθα δὲ καὶ διακόπτει τὴν περιήγησιν ἵνα εἰς τὸν Κεραμεικὸν πάλιν ἐπανερχόμενος καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείου στοᾶς καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡραίου ὁρμώμενος, ἐπ' ἄλλην ὁδὸν διὰ τῆς ἀγορᾶς ὁρμηθῇ πρὸς τὸ Πτολεμαίου γυμνάσιον καὶ τοῦ Θησείως τὸ ἱερόν καὶ τὸ τῶν Διοσκούρων (κατὰ τὴν βορείαν τῆς Ἀκροπόλεως κλιτὺν) καὶ τὸ πρυτανεῖον, τελευταῖον δὲ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως καὶ ἔξω αὐτῆς πρὸς τὸ Ὀλυμπεῖον.

Αἱ τοπογραφικαὶ αὐταὶ σημειώσεις τοῦ Pausanίου τοσούτον ἀκριβεῖς φαίνονται, ὥστε ἂν πιστεύσωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ὄντως αὐτόπτης τῶν πραγμάτων ὑπῆρξε καὶ μετὰ κρίσεως ὀρθῆς ἐξήλεγχεν ὅ,τι ἔβλεπε ἢ παρὰ τῶν ὁδηγῶν αὐτοῦ ἤκουε, δὲν θὰ διστάσωμεν, προκειμένου περὶ τῆς Ἐννεακρούτου, νὰ ζητήσωμεν αὐτὴν ὅπου ὁ Περιηγητὴς αὐτὴν εἶδε, οὐ πόρρω δηλονότι τῆς ἀγορᾶς καὶ δὴ κατὰ τὸν μεταξὺ που τῆς Πνυκὸς καὶ τῆς δυτικῆς τοῦ Ἀρείου πάγου κλιτύος χώρον. Διότι ὑπὲρ τὴν κρήνην ἔκειτο τὸ Ἐλευσίνιον, τοῦτο δὲ ἀναμφισβητήτως πρέπει νὰ ζητηθῇ ἀριστερόθεν (τῷ ἀνιόντι) τῆς ἀρχαίας πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἀμαξιτῆς κατὰ τὸ σημεῖον ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπου ἡ ὁδὸς αὕτη πρὸς τὸ νοτιώτατον αὐτῆς πέρας ἡρέμα ἀνερχομένη, κατόπιν στρέφεται πρὸς μεγαλειέτερον ὕψος ὅπῃσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου καὶ, τὸ Πελαργικὸν παραμείβουσα, φθάνει ἀκριβῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὸν ἀπέναντι ταύτης ἀνατολικώτατον βράχον τοῦ Ἀρείου πάγου.

Καὶ ἡ ἐπὶ τόπου δὲ οὕτως εἰπεῖν τῶν πραγμάτων παρατήρησις δὲν φαίνεται ἀντιβαίνουσα πρὸς τὴν ῥητὴν ταύτην τοῦ Περιηγητοῦ μαρτυρίαν καὶ τὴν ἄνευ προκαταλήψεως ἐρμηνείαν αὐτῆς. Ὅτι ἐπὶ τοῦ Πεισιστράτου ἤδη τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηναίων ἐξετείνετο κυρίως πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ δὲ ἀγορὰ ἐνταῦθα ἦτο, ὅπου καὶ τὸ βιομηχανικώτατον καὶ κεντρικώτατον τῆς πόλεως τμήμα ἔκειτο, ὁ Κεραμεικός, εἶνε εἰς πάντα γνωστόν. Οὐδὲν θαυμαστόν λοιπὸν ὅτι καὶ ὁ φιλόδημος τῶν Ἀθηναίων τύραννος, ὡς καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλαις τῆς Ἑλλάδος πόλεσι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τῶν Ἑλληνικῶν τυραννίδων, διανοήθη νὰ καταλίπῃ μνημεῖον ἐνδοξον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, μέγα καὶ χρησιμώτατον ἔργον παρ' αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ ἀστεως κατασκευάζων, τὴν περιώνυμον κρήνην, ἥς τὸ ἄφθονον βεβαίως ὕδωρ μακρόθεν ποθὲν καὶ διὰ μεγάλης δαπάνης καὶ σημαντικῶν τεχνικῶν ἔργων ἔπρεπε νὰ διοχετευθῇ

1 Ἴδε σελ. 381.

μέχρις ἐνταῦθα. Τούλάχιστον οὐδαμοῦ ἄλλου τῆς πόλεως ἢ ἑλλειψίς τοῦ ὕδατος ἦτο μᾶλλον αἰσθητὴ ἢ ἐνταῦθα, ὅπου τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν ἀνθρώπων συνωστίζετο, καὶ οὐδαμοῦ ἄλλου τοιοῦτον λαμπρὸν κατασκευάσμα μᾶλλον ἤρμοζεν ἢ ἐκεῖ ὅπου καὶ τὰ σπουδαιότατα τῶν ἄλλων τῆς πόλεως ἰδρυμάτων καὶ τότε βεβαίως τὸν τόπον περιφανῇ καθίστων καὶ κατόπιν ἔτι λαμπρότερον ἀνέδειξαν.

Ἄν δὲ οἱ ἐφεκτικώτεροι καὶ μᾶλλον δύσπιστοι τῶν κριτῶν ἐπέμενον καὶ σημειόν τι νὰ ἴδωσι κατὰ τὸν χώρον τοῦτον, τεκμηριῶν τὴν ποτε ὑπαρξιν τοῦ διὰ μακρῶν αἰώνων καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν μέχρι τῆς Β' τολάχιστον μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος μοναδικοῦ παραμείναντος ἔργου τῶν μεγαλοπρεπῶν τυράννων, καὶ τοῦτο δὲν ἔλειπεν ὁλοσχερῶς. Παρετηρήσαμεν καὶ ἄλλους ὅτι πρὸ ἐτῶν πολλῶν ὁ ἀρχιτέκτων κ. Τσίλλερ ἐσημείωσε τὴν ὑπαρξιν ὑδραγωγείου ἀρχαίου διερχομένου διὰ τοῦ βράχου τῆς Πνυκὸς καὶ τελευτῶντος, ὡς αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Δαίρπρελδ κατόπιν ἀκριβέστερον ἀπέδειξαν, ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἀνωτέρω σημειωθέντα χώρον. Ὁ βράχος διετρυπήθη ἐφ' ἱκανὸν ἵνα διέλθῃ σημαντικόν τι ὑδραγωγεῖον καὶ ἡ διάτρησις αὕτη, ἑλλειψοειδὴς τὸ σχῆμα, διατηρεῖται ἔτι ἐν μέρει, ἀναφαίνεται δὲ περαιτέρω ὡς λελαξευμένος ἐν τῷ βράχῳ αὐλαξ, ἐξ οὗ δι' αὐλακώσεων ὁρατῶν κατήρχετο εἰς δεξιameνήν πιθανῶς ὑπὸ τὸν βράχον ὕδωρ ἄφθονον. Τὸ καταρρέον ὕδωρ ἐσχημάτισεν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ εἶδος σταλακτιτῶν, οὔτινες κάλλιστα καὶ νῦν ἔτι σώζονται. Ὅτε δὲ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἄνοιξιν ὁ κ. Δαίρπρελδ ἐρευνῶν τὸν χώρον ἀνεκάλυψεν ἀριστερόθεν τῆς νέας ἀμαξιτῆς καὶ ἀπέναντι τῆς ἑλλειψοειδοῦς ἐκείνης διατρήσεως τοῦ βράχου τὸ γνωστὸν μέγα ἐξ ὀγκωδῶν παρίνων ἐπιμήκων λίθων λαμπρῶς κατεσκευασμένον ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον, τότε δικαίως ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ πλέον ὅτι πρὸς τοῦτο μὲν τὸ μέρος διωχτεῦσθαι μακρόθεν ποθὲν τὸ ὕδωρ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης κρήνης, ἐν τούτῳ δὲ ἀκριβῶς τῷ χώρῳ καὶ ἔκειτο αὕτη. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Τσίλλερ εἶχε διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξίς μεγάλου ἀρχαίου ὑδραγωγείου διερχομένου τὸν βασιλικὸν κήπον εἰς βάθος 13 μέτρων διὰ τοῦ βράχου καὶ διευθυνομένου πρὸς τὴν Ῥωσικὴν ἐκκλησίαν, ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Δαίρπρελδ ἐρευνῶντος κατὰ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ὑπὸ τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ἀνεκαλύφθη ἀρχαῖον τετράγωνον φρέαρ 15 μέτρων βάθους, ὑπὸ τὸ ὁποῖον διέρχεται ὑδραγωγεῖον ἀφθόνου ὕδατος, τὸ συμπέρασμα καθίστατο εἰς πάντα πιθανώτατον ὅπως ὅτι τοῦτο τὸ ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ ἀφθονοῦν ἤδη ὕδατος ὑδραγωγεῖον, ἀκολουθοῦν εἰς τὸ αὐτὸ πάντοτε βάθος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν νοτίαν τῆς Ἀκροπόλεως

κλιτύν, εἶνε αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ κατὰ τὴν Πνύκα κατὰ τὴν νῦν ἀμαξιτὴν τελευτῶν, ὅπερ ἐνταῦθα εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον τοῦ Πεισιστράτου τὸ ὕδωρ αὐτοῦ ἔφερε.

Τοιαῦτα ψηλαφητὰ μαρτύρια τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας ἐφαίνοντο πιστοῦντα ἀναμφισβητήτως τὸ γεγονός, ὅπερ ὁ Παυσανίας διὰ σαφῶν λέξεων παρέδωκεν ἡμῖν καθὰ ὁ ἴδιος αὐτόπτης αὐτοῦ ἐγένετο. Καὶ ὅμως τὸ κύρος αὐτῶν παραδόξως αὐτοὶ οἱ ἀρχαιολογοῦντες δὲν ἐδέχθησαν, παρήχθησαν δὲ ἐπ' ἄλλην τῶν πραγμάτων ἐρμηνείαν, ἐνωρὶς ἤδη ἀποτρέψασαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὀρθοτέρας περὶ τοῦ ἀντικειμένου κρίσεως.

Παρεδόθη ὑπὸ παλαιότερων ὅτι ἡ Ἐννεάκρουνος κρήνη πρῶην ἐκαλεῖτο Καλλιρρόη καὶ ὅτι ἐν τῷ Ἰλισῷ ἔκειτο καὶ δὴ παρὰ τὸ Ὀλυμπεῖον. Τὴν εἰδησιν ταύτην παρέλαβον μεταγενέστεροι σχολιασταὶ ἐμμέσως πιθανῶς δι' ἄλλων παλαιότερων παρὰ τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις ὅμως πραγματικῶς τοῦτο μόνον λέγει (II 15) ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν σκευασθεῖσα Ἐννεάκρουνος, ἥτις ἔκτοτε οὕτω πλέον ἐκαλεῖτο, τὸ πάλαι, τούτεστι πρὸ τοῦ Πεισιστράτου, «φανερῶν τῶν πηγῶν οὐσῶν» Καλλιρρόη ὠνόμαστο. Ἐκ τούτου δὲ βεβαίως δὲν συνάγεται ὅτι ἡ Καλλιρρόη-Ἐννεάκρουνος ἔκειτο ἐν τῷ Ἰλισῷ, οὐδὲ τῶν ἀρχαίων τις εἶπε ποτε τοιοῦτόν τι, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι σχολιασταὶ ἐσημείωσαν τοῦτο ἅπαζ οὕτως καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἀρχαιολογήσαντες τὸ ἐπίστευσαν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν 15ον ἡδὴ αἰῶνα εἰδήμων τις τῶν Ἀθήνησι τόπων ἐσημείωσεν ἐν χειρογράφῳ τοῦ Φωτίου, ταῦτα τῷ σχολιαστῇ μαρτυροῦντος, ὅτι ὄντως ἐν τῷ Ἰλισῷ πηγὴν τινα Καλλιρρόην ἔτι ὠνόμαζον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ αὕτη καὶ μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο διεφύλαξε, πάντες ἐνόμισαν ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ τῶν σχολιαστῶν μαρτυρουμένη. Ὁ Παυσανίας ἀντέκρουεν ἀληθῶς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ἀλλὰ «die Enneakrunosepisode» ἐχρησίμειε δὰ μετ' ἄλλων ἀβελειῶν καὶ συγχύσεων, ἃς οἱ σοφοὶ ἀνακαλύπτουσιν ἐν τῷ συγγραφεῖ τούτῳ, ὡς ἀπόδειξις περὶ τῆς ἀμαρτωλῆς συνειδήσεως περιηγητοῦ, ὅστις κοιμώμενος ἔγραφε καὶ τὰς θολὰς καὶ συγκεχυμένας αὐτοῦ ἐντυπώσεις ἐκ μελέτης προγενεστέρων συγγραφέων κακῶς πολλάκις συνεπλήρου. Καὶ ἔπειτα ὁ Θουκυδίδης εἶνε ὅστις διασαφεῖ τὰ πάντα· τίς λόγος λοιπὸν δύναται νὰ γίνῃ περὶ τοῦ μεταγενεστέρου Παυσανίου, ἀπὸ τοῦ βιβλίου τοῦ ὁποίου ἐπὶ τέλους ἴσως ὁλόκληρος σελὶς κατὰ παραδρομὴν μετεφέρθη εἰς ἀνοικεῖαν θέσιν, συμπαρασύρσασα μεθ' ἑαυτῆς καὶ ὅλην τὴν Ἐννεάκρουνον τοῦ Πεισιστράτου ἀπὸ τοῦ Ἰλισοῦ εἰς τὴν Πνύκα.

Ἐν τούτοις ἐπιτρέπεται νὰ ἐρωτήσῃ τις πῶς

τὰ πάντα ὁ Θουκυδίδης διασπαρῖ καὶ τί ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ δυνάμεθα τάχα νὰ συναγάγωμεν ἀσφαλὲς συμπέρασμα. Τοῦ βαθυγνώμονος συγγραφέως τὸ σχετικὸν κεφάλαιον εἶνε καὶ ἄλλως σπουδαιότατον διὰ τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν Ἀθηνῶν ἱστορίαν καὶ ἄξιον εἶνε νὰ μελετηθῇ μετὰ προσοχῆς.

Τὸ 431 συνελέχθη ἐν τῷ ἱσθμῷ ὁ συμμαχικὸς τῶν Πελοποννησίων στρατὸς καὶ ἠτόμαζετο πλέον νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς, εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν τότε ἐν Ἀθήναις, διέταξε τὰ τελευταῖα στρατηγικὰ μέτρα, ἵνα ἀβλαβέστατον καταστάσῃ τὸ μέγα τοῦτο τῶν Λακεδαιμονίων ἐγχείρημα καὶ προσεκάλεσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλίπωσι τάχιστα τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐνδιατήματα αὐτῶν καὶ ζητήσωσι προστασίαν ἐντὸς τῶν ἀπορθητῶν ὄχυρωμάτων τῆς πόλεως. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπήκουσαν καὶ «ἐσεκομίζοντο ἐκ τῶν ἀγρῶν παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν ἢ κατ' οἶκον ἐχρῶντο, καὶ αὐτῶν τῶν οἰκιῶν καθαιροῦντες τὴν ξύλωσιν» (II 14). Ἄν δὲν ἐγόγγυζον ὅμως κατὰ τῶν παραγγελεμάτων τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὅστις ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Πνυκὸς διηύθυνε τότε τὰς τύχας τῆς ἰδικῆς του πόλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος πάσης, ἀλλ' ἐν τῷ βᾶθει τῆς ψυχῆς των ἡγανάκτους σφοδρῶς διὰ τὴν ἀμείλικτον ἀνάγκην, εἰς ἣν νῦν περιήρχοντο, νὰ μεταβάλωσιν ὁλοσχερῶς τὸν προσφιλεῖ αὐτοῖς ἐν τοῖς ἀγροῖς μακράν τοῦ πνιγροῦ ἄστεως βίον.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἡγάπων τὴν ἐν τοῖς ἀγροῖς διαίταν περισσότερον παντὸς ἄλλου Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δὲν εἶχον δὲ ἀπλῶς οἱ πλούσιοι τῶν πολιτῶν τὸ ἔθος τοῦτο τοῦ νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὴν ἐξοχὴν εἰς τὰς ἐπαύλεις αὐτῶν κατὰ τὴν θερινὴν τοῦ ἔτους ὥραν χάριν ἀναψυχῆς, οὔτε συνειθίζον νὰ διατηρῶσι τοὺς ἐξοχικοὺς οἴκους ὡς παραρτήματα τῶν ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' «οἱ πλείους, λέγει ὁ Θουκυδίδης, τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ὕστερον μέχρι τοῦδε τοῦ πολέμου», τοῦ Πελοποννησιακοῦ δηλονότι, κατῴκουν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς χώρας ἄγοντες ἀποκλειστικῶς ἀγροτικὸν βίον καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς μόνον διατηροῦντες οἶκον. Διὰ τοῦτο δὲ ἐπίσεν αὐτοὺς μεγάλως νῦν ὁ πόλεμος, ἀναγκασθέντας τὰ πάντα νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ζητήσωσι προστασίαν ἐντὸς τοῦ μεγάλου ὠχυρωμένου στρατοπέδου τῶν Ἀθηνῶν, «ἄλλως τε καὶ ἄρτι ἀνεληφότες τὰς κατασκευὰς μετὰ τὰ Μηδικὰ» (II 16).

Τοῦ ἐξαιρετικοῦ λοιπὸν φαινομένου τούτου ἐν Ἀθήναις παρέχει ὁ Θουκυδίδης ἐξήγησιν διὰ τῆς σπουδαιοτάτης ἐν τῷ 15ῳ κεφαλαίῳ παρεκβολῆς, ἥτις ὑπὸ ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων ἀνεκτίμητος πάντοτε θησαυρὸς, ἂν καὶ περὶ τῆς ὁρθότης αὐτῆς ἐρμηνείας ἢ ἐρις μέχρι σήμερον δὲν ἔπαυσεν.

» Ἀπὸ παναρχαίων, λέγει¹, χρόνων ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς ἀγαπᾷ τὴν ἐν τοῖς ἀγροῖς διαίταν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος. Τῷ ὄντι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ Κέκροπος καὶ τῶν πρώτων βασιλέων μέχρι τοῦ Θησέως δὲν συνεκρότουν μίαν πόλιν, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰς αὐτονόμους κοινότητας — δώδεκα ὡς παρεδιδόν τινες —, ὧν ἐκάστη εἶχε τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀρχάς. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι πᾶσαι αὗται ἀνεγνώριζον ἓνα κοινὸν βασιλεῖα, ἐδρεύοντα βεβαίως ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῆς Παλλάδος, ἀλλὰ τὰς ἰδίας αὐτῆς ὑποθέσεις ἐκάστη κατὰ τὸ δοκοῦν διώκει· μάλιστα τοσοῦτον χαλαρὰ ἦτο ἐνίοτε ἡ ὁμοσπονδιακὴ αὕτη μᾶλλον ἔνωσις, ὥστε πόλεις τινὲς καὶ ἐπολέμησάν ποτε πρὸς ἀλλήλας, ὡς ἡ Ἐλευσίς π. χ. πρὸς τὰς Ἀθήνας.

» Τὰ πράγματα ὅμως μετεβλήθησαν ἀφότου τὸν θρόνον τοῦ Ἀττικοῦ βασιλείου ἀνέβη ὁ Θησεύς. Ἐξοχος πολιτικὸς συνάμα καὶ ἰσχυρὸς βασιλεὺς διέπласε νέαν ὅλως κατὰστασιν πραγμάτων, καταλύσας τὴν αὐτονομίαν ταύτην τῶν κοινοτήτων καὶ ἀποτελέσας μίαν ἐκ πασῶν πολιτείαν, ἥς αἱ ἀρχαὶ συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀθήναις. Οὗτος δὲ εἶνε ὁ περίπυστος συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν λοιπῶν πόλεων δὲν ἠναγκάσθησαν, οὐχί, νὰ καταλίπωσιν αὐτάς καὶ μετοικήσωσιν εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μεταβάλωσι κατ' οὐδὲν τὸν μέχρι τοῦδε βίον συνεχωνεύθησαν πολιτικῶς εἰς ἓν κράτος, οὐ πρωτεύουσα ἦσαν αἱ Ἀθήναι. Ἐνταῦθα κατῴκει ὁ βασιλεὺς, ἐνταῦθα ἦσαν αἱ λοιπαὶ ἀρχαί, τὰ δικαστήρια καὶ τὰ λοιπά, ὥστε κατ' ἀνάγκην εἰς αὐτὴν συνήρχοντο διὰ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν πάντες οἱ κατὰ τὴν χώραν οἰκοῦντες. Ὅτι ἡ πόλις ἐκ τούτου ἠϋξήσε ταχέως καὶ εὐτύχησε περισσότερον, ἦτο ὅλως διόλου φυσικόν. Τοῦτο συμβαίνει εἰς πᾶσαν πρωτεύουσαν. Αἱ Ἀθήναι, αἵτινες μέχρι τοῦδε περιορίζοντο εἰς τὴν νῦν ἀκρόπολιν, λέγει αὐτολεξεῖ ὁ Θουκυδίδης, καὶ τὴν πρὸς νότον ἰδίως ἐστραμμένην πλευρὰν αὐτῆς², ἔκτοτε ἤρχισαν ἀναπτυσσόμεναι μεγάλως, ἕως οὐ κατήντησαν ὅ,τι εἶνε σήμερον.

» Τοιοῦτοτρόπως ἐννοῶ ὅτι τὸ ἔθος τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς διαίτης ἐξηγεῖ ἡ παλαιοτάτη ἐκείνη εἰς κοινότητας αὐτονόμους, κατὰ πᾶσαν τὴν χώραν διεσπαρμένους, διαίσεις τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, ἔθος ὅπερ ἐπὶ πολὺ ἄλλοτε ἐκράτησε καὶ τὸ ὅποιον παρέμεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετὰ τὴν πολιτικὴν τῆς χώρας συνένωσιν».

¹ Παρὰφράζω ἐλευθέρως τὸν Θουκυδίδην καὶ ἐνῆα-
χού ἀναπτύσσω μόνον τὸ νόημα.

² Θουκυδ. II 15, 3 : Τὸ δὲ πρὸ τούτου (κατὰ δὲ τὴν
πρὸ τοῦ Θησέως ἐποχὴν) ἡ ἀκρόπολις ἢ νῦν οὕσα πό-
λις ἦν καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμ-
μένον.

Τὰς πληροφορίας ταύτας περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης καταστάσεως καὶ τῆς πρώτης ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηναίων παρέχει ὁ συγγραφεύς, οὐχὶ ἀρνούμενος αὐτὰς ἐκ παλαιῶν ἱστορικῶν πηγῶν, ἀλλὰ κρίνων ἐκ τεκμηρίων ἄλλων ἀσφαλῶν.

«Τὰ ἱερά, λέγει, ἄλλων τε θεῶν καὶ πρωτίστως τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς κεῖνται ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκροπόλει, ὅσα δὲ ἔξω αὐτῆς εὐρίσκονται, εἶνε καθιδρυμένα πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως μᾶλλον, τουτέστι τὸ μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ ἀρχαιοτάτον πόλισμα συμπεριελημμένον, ἥτοι τὴν πρὸς νότον ἰδίως ἐστραμμένην πλευρὰν αὐτῆς. Τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα εἶνε τὸ τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου καὶ ἄλλα τινὰ ὡσαύτως. Ἀλλὰ καὶ ἡ κρίνη, ἥτις νῦν μὲν καλεῖται Ἑννεάκρονος ἀφότου οἱ Πεισιστρατιδαὶ διεσκέυσαν αὐτὴν οὕτως, τὸ πάλαι δὲ ἀπλῆ πηγὴ οὕσα ὠνομάζετο Καλλιρρόη, καὶ τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ κατ' ἐκείνους μὲν τοὺς παλαιούς χρόνους ἐχρησίμευεν εἰς πᾶσαν σπουδαϊότεραν περίστασιν, σήμερον δ' ἐτι κατὰ παλαιὰν παράδοσιν χρησιμεύει διὰ τὴν πρὸ τοῦ γάμου ἱεροπραξίαν καὶ εἰς ἄλλας τινὰς ἱεουργικὰς χρεῖας, εὐρίσκεται ἐγγὺς τῆς πρώτης ἐκείνης πόλεως. Καὶ τέλος πόλις καλεῖται μέχρι τοῦδε ἐτι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡ Ἀκρόπολις, διότι αὕτη ἀκριβῶς ἦτο ἡ πόλις κατὰ τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους.»¹

Οὗτοι εἶνε τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ οἱ λόγοι. Τὸ νόημά των φαίνεται κυρίως ἀπλοῦν καὶ σαφές, συντόμως δὲ συγκεφαλαιουσίαν αὐτὸ αἱ τελευταῖαι λέξεις: ἡ *παναρχαία πόλις* ἦτο ἡ *ἀκρόπολις*. Τμηματι: ὑπὸ τὴν *ἀκρόπολιν*, τὸ πρὸς νότον μάλιστα ἐστραμμένον, εἶχε συμπεριληφθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς ταύτην τὴν πρωτογενῆ πόλιν — τὸ εἶπε παρεπὶ τὸν Ὀθουκιδίδη: ἀλλὰ τοῦτο τὸ τμημα κανεῖς δὲν θά φαντασθῇ ὅτι ἐξετίετο εἰς μέγα τι διαστήμα ἐξωθεν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐξαφνα πρὸς τὸν Ἰλισὸν ἢ δὲν ἤξεύρω πρὸς ποῖον ἄλλο νότιον μέρος ἐν τῇ κοιλάδι, διότι ὅχι μόνον δὲν θά ἦτο πλέον τόσον μικρὰ ἡ πόλις αὕτη, ὅσον ζητεῖ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν ὁ *Θουκυδίδης*, ἀλλὰ καὶ ἥκιστα θά ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ περιοριζομένη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἥτις δὲ ἦτο τότε ἡ πόλις, καθὼς καθαρὰ πάλιν ὁ *Θουκυδίδης* λέγει.

Ἄν δὲ καὶ σαφεστέραν παρὰ τοῦ συγγραφέως δῶσι τὴν ἡθέλαμεν ἀπαιτήσῃ περὶ τοῦ ποῖον τάχα ἀκριβῶς εἶνε τοῦτο τὸ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν εἰς τὴν *παναρχαίαν* ἐπ' αὐτῆς πόλιν ἀνῆκον τμημα, καὶ ταύτην εὐρίσκομεν ἐν αὐτῷ. Πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, λέγει, μᾶλλον κεῖνται τὰ ἔξω τῆς Ἀκρο-

πόλεως ἱδρυμένα ἱερά, «τὸ τοῦ Διὸς δηλαδὴ τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου». Καὶ τοιούτων μὲν ἱερῶν οὐδ' ἔχνος σήμερον ἡμεῖς βλέπομεν ἔξω τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλ' ἀρχαῖαι μαρτυρίαι ὀρίζουσιν ἀκριβῶς τὴν θέσιν αὐτῶν, ἐπιγραφαὶ δὲ τινες πρὸ τινων ἐτῶν ἀνακαλυφθεῖσαι ἐρχονται εἰς ἐπικουρίαν ἐκείνων. *Πάντα τὰ ἱερά ταῦτα ἔκειντο παρ' αὐτὴν τὴν εἰσόδον τῆς Ἀκροπόλεως*, τὸ πολὺ δὲ μόνον τοῦ τελευταίου δὲν δυνάμεθα μετ' ἴσης ἀκριβεῖας νὰ ὀρίσωμεν τὴν θέσιν.

Πραγματικῶς τὸ μὲν Πύθιον θέτει οὐδεὶς ἀσημότερος μάρτυς, ἢ αὐτὸς ὁ Εὐριπίδης παρὰ τὰς «προσδόρους πέτρας Παλλὰδος ὑπ' ὄχθω», τὰς Μακρὰς καλουμένας. Τὸν χώρον τοῦτον, λέγει, τιμᾷ Πύθιος ἀστραπαὶ τε Πύθιαι, «πέλας δὲ (εἶνε) Πανὸς ἄδυτα καὶ βωμοί» (Εὐριπ. Ἴων). Καὶ ἐπειδὴ εἶνε γνωστὸν ὅτι τοῦ Πανὸς τὸ σπήλαιον εἶνε τὸ ἕτερον τῶν παρὰ τὴν Κλεψύδραν, τὸ ἄλλο βεβαίως θά ἦτο τὸ Πύθιον. Οὗτος εἶνε ὁ ὑπ' ἄκραις ἢ ὑπακραιὸς Ἀπόλλων (Παυσαν. I. 28, 4). Καὶ ὁ Στράβων (IX p. 404) ἐνταῦθα ἐννοεῖ αὐτὸ ἱδρυμένον, ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ ἐσχάρα τοῦ Ἀστραπαίου Διὸς ἔκειτο «ἐν τῷ τείχει μετὰ τῷ τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου», ὁπόθεν προσέβλεπον εἰς τὸ ἐν τῇ Πάρνηθι Ἄρμα καὶ περιέμενον ἐκεῖθεν τὴν ἀστραπὴν ἵνα πέμψωσι τὴν θεωρίαν εἰς Δελφοὺς οἱ Ἀθηναῖοι. Σαφέστατα δὲ τέλος ἐκφράζεται περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ ὁ Φιλόστρατος (ἐν βίοις σοφιστῶν II 1, 5), ὅταν περὶ τῆς νηὸς τῆς τῶν Παναθηναίων πομπῆς λέγῃ — «ἐκ Κεραμεικοῦ ἄρασαν... ἀφεῖναι ἐπὶ τὸ Ἐλευσίνιον καὶ περιβαλοῦσαν αὐτὸ παραμειψαί τὸ Πελασγικόν, κομίζομένην τε παρὰ τὸ Πύθιον ἔλθειν οἱ νῦν ὀρμισταί».

Τὸ δὲ Ὀλύμπιον θέτει μὲν ὁ Στράβων, ὡς εἶδομεν, ἐγγὺς τοῦ Πυθίου, τοῦτο δὲ εἶνε, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ὅπερ ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ θρόνου τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου «Φαίδυντοῦ Διὸς Ὀλυμπίου ἐν ἄστει».

Τὸ τῆς Γῆς τέλος, Κουροτρόφου ἐπὶ κλησιν (ἢ ποὺ τρέφει τὰ λαμπρὰ παλληκάρια), ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (I 22, 3) κείμενον μετὰ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος Χλόης, οὗ ἡ θέσις καὶ ἄλλως εἶνε βεβαία, παρὰ τὴν εἰσόδον τῆς Ἀκροπόλεως, ἀμφοτέρων δὲ μαρτυρία πρόκεινται ἐπιγραφαὶ κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν εὐρεθεῖσαι.

Ἀμαρτύρητον ὅλως μένει τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου ἱερόν. Ἐξ ἀρχαίων συγγραφέων γνωρίζομεν τὸ ἐξῆς μόνον, ὅτι αἱ Λίμναι ἐνθα ἔκειτο τὸ ἱερόν τοῦτο ἦσαν «τόπος ἱερὸς Διονύσου καὶ οἶκος καὶ νεὼς τοῦ Θεοῦ» (Σχολιαστῆς εἰς Ἀριστοφ. Βατράχους 216), «ὅπου τὰ Λήνια ἤγετο» (Ἡσύχιος), τουτέστι «ὁ ἐπὶ Ληναίου ἀγών». Λήναιον δὲ «ἔστιν ἐν τῷ ἄστει, περίβολον ἔχον μέγαν καὶ ἐν αὐτῷ Ληναίου Διονύ-

¹ Θουκυδ. II 15, 6: καλεῖται δὲ διὰ τὴν παλαιὰν ταύτην κατοίκησιν καὶ ἡ ἀκρόπολις μέχρι τοῦδε ἐτι ὑπ' Ἀθηναίων πόλις.

σου ἱερὸν, ἐν ᾧ ἐπετελοῦντο οἱ ἀγῶνες Ἀθηναίων πρὶν τὸ θέατρον οἰκοδομηθῆναι» (Ήσύχιος). Ἄλλ' ἐκ τούτων ἀκριβῶς τῶν χωρίων βεβαιοῦται ὅτι αἱ Λίμναι δὲν ἦσαν ὁ τόπος, ὅπου τὸ Διονυσιακὸν λεγόμενον θέατρον ἔκειτο, διότι ὁ ἐν αὐτῷ λατρευόμενος Διόνυσος καλεῖται πανταχοῦ Ἐλευθερεὺς καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ συγχισθῇ πρὸς ἐκεῖνον.¹ Εἶνε ὅμως ἐπόμενον ὅτι καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν κείμενον πρὸς τὸ μέρος τῶν ἄλλων ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἀναφερομένων.

Τοῦ Θουκυδίδου λοιπὸν ἡ μαρτυρία ὅχι μόνον διόλου δὲν ἀντίκειται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Πausανίου περὶ τῆς Ἑννεακρούνου λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ θαυμαστὴ συμμαρτυρεῖ τούτοις. Καὶ πῶς μὲν περιεπλέχθη τὸ ζήτημα καὶ ὁ Pausanias ἐθεωρήθη ψευδόμενος, ὁ δὲ Θουκυδίδης παρηρμηνεύθη, δι' ὀλίγων λέξεων ἀρκεῖ τώρα νὰ σημειωθῇ: ἐπιστεύθη ὅτι τὸ ἐν Λίμναις ἱερὸν τοῦ Διονύσου δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο ἢ τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου· ἐπιστεύθη ὅτι Ὀλυμπιον εἶνε τὸ γνωστὸν Ὀλυμπιεῖον τοῦ Πεισιστράτου καὶ Ἀδριανοῦ· ὅτι τὸ τῆς Γῆς ἱερὸν εἶνε τὸ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ὀλυμπεῖου τῆς Γῆς ἐπικλησιν Ὀλυμπίας (Pausan. I 18, 7. Plutarch. Θησεὺς 27)· ὅτι τὸ Πύθιον τέλος εἶνε τὸ παρὰ τὸν Ἰλισὸν καὶ τὸ Ὀλυμπιεῖον, ὅπου Πεισίστρατος ὁ τοῦ Ἰππίου υἱὸς καὶ ἐγγονὸς τοῦ μεγάλου Πεισιστράτου ἀνέθηκε τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος βωμὸν καὶ τὸ ἐπιγράμμα ἀνέγραψεν, ὅπερ καὶ ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει (VI 54, 6) καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἀνευρέθη. Ταῦτα πάντα ἐπιστεύθησαν χωρὶς νὰ δοκιμασθῶσι καλλίτερον. Συνέχει δὲ παντάπασιν τὰ πράγματα καὶ ἡ περίπυστος Καλλιρρόη, ἡ ἐν τῷ Ἰλισῷ παρὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον πηγὴ ἡ μέχρι σήμερον τὸ παλαιὸν τοῦτο πάντως ὄνομα φέρουσα. Ἄλλ' αὕτη μὲν δύναται νὰ μένῃ εἰς τὸν τόπον τῆς, ἐκεῖ ὅπου καὶ ὁ Πλάτων ἐν Ἀξίόχῳ, ὡς ἄλλοτε εἶδομεν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀναφέρει αὐτὴν ὑπάρχουσαν. Ἡμεῖς δὲ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ συγχέωμεν αὐτὴν πρὸς τὴν ἄλλην Καλλιρρόην, ἥς τὸ ὄνομα ἔσβυσεν διὰ παντὸς ἀφότου ὁ Πεισίστρατος περὶ τὸ 550 π.Χ. Ἀντικατέστησεν αὐτὴν διὰ τῆς Ἑννεακρούνου. Ἄνεξαρτήτως ἡ Καλλιρρόη ἦτο ἐκεῖνη, ἣν ἀνεκάλυψεν ὁ κ. Δαίρπφελδ ὑπὸ τὸν βράχον τῆς Πνυκὸς συνάγουσαν τὰ ὑδάτια τῆς ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπονόμων. Διὰ δὲ τὴν Ἑννεακρούνον ἐκτίσθη τὸ μέγα ὕδραγωγεῖον, ὅπερ πλειστάκις ἤδη ἀνεφέρμεν. Τὸ πρὸς νότον ὅμως μάλιστα τετραμμένον ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν μέρος εἶνε τὸ κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς νότον καὶ ἐν μέρει πρὸς δυσμὰς ἐξέχον ὁμαλώτερον τμήμα τῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως,

ὅπερ περιελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ κατωτάτου πελασγικοῦ προτειχίσματος τῆς Ἀκροπόλεως. Τὸ τεῖχος τοῦτο εἶνε ὅπερ κάτωθεν καὶ ὀλίγον περαιτέρω τῆς Κλεψύδρας πρὸς τὰς Μακρὰς πέτρας συναπτόμενον, περιέτρεχε κατόπιν τὴν δυτικὴν πρόσθασιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν αὐτῆς μέχρι τοῦ Ἀσκληπείου, ἀκριβῶς ἄνωθεν τῆς τοῦ Εὐμένους στοᾶς καὶ παρὰ τὰς ὑψίστας σειρὰς τῶν ἐδωλίων τοῦ μετὰ ταῦτα Διονυσιακοῦ θεάτρου, καθὼς πρὸ πολλοῦ τοῦτο καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐγνώσθη. Ἡ περιγραφή δὲ αὐτοῦ αὕτη ἐξηγεῖ κάλλιστα καὶ τὴν τοῦ Θουκυδίδου ἔκφρασιν: πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον, διότι ὄντως τὸ πλεῖστον τοῦ ὑπὸ τοῦ τεύχους τούτου περιλαμβανομένου χώρου ἀνήκει εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐγγὺς δὲ ἦτο ἡ Καλλιρρόη, ἡ κατόπιν Ἑννεακρούνου.

Ταῦτα καὶ πρότερον ἦσαν ἐν μέρει σαφῆ. Τὴν σύγχυσιν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπέφερον ἡ Καλλιρρόη τοῦ Ἰλισοῦ, πρὸς ἣν προσεκολλήθησαν μετὰ τυφλοῦ ἔρωτος οἱ ἀρχαιολόγοι, προσκολλησάντες εἰς αὐτὴν καὶ τὴν Ἑννεακρούνον. Καὶ τότε ἔπρεπε νὰ στιγματισθῇ ὁ ἐγκληματίας, ὅστις ἐτάραττε τοὺς κύκλους τῶν, καὶ ὁ ἐγκληματίας ἦτο ὁ Pausanias. Αὐτὸς δὲν ἤξευρε τί ἔλεγε. Ἄλλ' αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ κ. Δαίρπφελδ ἀποδεικνύουσι τὸν Pausaniam ἀληθεύοντα καὶ βοηθοῦσιν εἰς τὴν ὀρθὴν τοῦ Θουκυδίδου ἐρμηνείαν — μολοντί ταύτην καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς προσηκτικώτερον ἀναγινωσκόμενος παρέχει.

Μεθ' ὑπομονῆς νῦν ὁ φιλίστωρ καὶ φιλάρχαιος δύναται ν' ἀναμένη τί σπουδαιότερον ἄλλο ἢ σκαπάνη θὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ τί θὰ εἴπωσι πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς οἱ σοφοὶ ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιολόγοι. Τὸ τέλος ὅμως αὐτῆς δὲν εἶνε πλέον, νομίζω, διόλου ἀμφίβολον.

ΓΕΩΡΓ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ

Θεατρικά

Τὸ ὑπὸ τὸν παράδοξον τίτλον *Widower's Houses* δρᾶμα τοῦ Βερνάρδου Shaw, τὸ πασταθὲν ἐσχάτως ἐν Λονδίνῳ ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀνεξαρτήτου θεάτρου ἀποδοκιμασθῇ μὲν καὶ ἐσυρίχθῃ ὑπὸ τοῦ κοινού, ἐπηνέθη δὲ ὑπὸ τῶν κριτικῶν.

— Ἀπεβίωσεν ἐσχάτως ἐν Λονδίνῳ εἰς τῶν ἐξοχωτέρων Ἀγγλῶν ἡθοποιῶν, ὁ Fred. Leslie, κωμικὸς τοῦ θεάτρου τῆς Εὐθυμίας, θεωρούμενος τὸσον μέγας εἰς τὸ εἶδος του, ὅσον καὶ ὁ Ἰρβιγγ εἰς τὸ δρᾶμα. Ὁ Leslie ἦτο μόλις τριάνοντα καὶ ἐπτὰ ἐτῶν.

— Ἐν Παρισίοις συζητεῖται τὸ σχῆμα τῆς ἀνεγέρσεως νέου λαμπροῦ Κωμικοῦ Μελοδράματος. Ἐλπίζεται δὲ ὅτι κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος τὸ κτίριον τοῦ ἐθνικοῦ τούτου θεάτρου θὰ εἶνε ἐτοιμὸν.

— Ἡ Κ.α. Σαρτὸν Δεμάρ, ἡ γνωστοτάτη αἰδοῦς τοῦ Κωμικοῦ Μελοδράματος, ἡ ὁποία ἔσχεν ἡμέρας ἀληθοῦς δόξης, ἀπέθανεν ἐν Παρισίοις ἐν ἡλικίᾳ πενήντηκοντα ἑννέα ἐτῶν.

¹ Καὶ δι' ἄλλους ἐτι λόγους. Βιλκμόβιτς ἐν τῷ Ἑρμῇ τοῦ 1886 σελ. 617.